

Pomenki

slovenskem pisanji.

XXV.

U. Pariti, para — ali se ne vjema z variti, vara, varna, varnica pa parna, parnica?

T. Pariti, iz prati — perù, pomeni v stsl. a) volare, calcitrare, salire, od tod pero penna, b) vaporare, in para je fumus, rapor, nidor (Dampf, Dunst), kar v nsl. pariti (dünsten) in pariti se (dunsten), beseda Slovanom vzajemna. Pri nas je parna sušivnica, polj. sušarnja (dira, nem. Darre, Dörre — der Ofen und das Gebäude mit demselben), čes. parna, parnice (das Dampfbad), parnik (Dampfer), parni stroj, lod', voz; parno t. j. soparno, sparno i. t. d. (Nota: vol nima duše, vol ima paro; paro vzeti mactare, parnoti mori cf. spar aestus oserb. para magy. pára rum. par' Grimm: rad. pr. vid. Mikl.)

U. Vol ima paro — nektéri je pa sam para! Ali veljá morebiti le konju, kar popéva Vodnik v znani pravljíci: Krajnska para milo pravi i. t. d.?

T. V stsl. se bere pari p' miser equus, equus vulgaris, po gerškem πείριπος. Kar pa Vodnik poje od kranjske pare, ne veljá niti volu niti konju, ampak Kranjcu ali kranjskemu Slovencu, ali tudi slovenskemu Kranjcu! Ker ima ona pesmica dokaj v sebi, beriva jo torej, beriva pesniku v spomin, kakor je bila natisnjena l. 1840.

U. Némški in krajnski kojn.

Némški kojn slovénimu reče:

Brate kaj medlíš na cést'?

Ti li noga, glava neče,

Al se teb nelubi jést'?

Mene v' dobri versti majo,

Men se trikrat ovs ponud',

Čiste noge mi jegrajo,

Vrat nosim ko labúd.

Krajnska pára milo pravi:

Tud bi lahko jes bil tak,

Al tepejo me po glavi,

Lačni morem stati v' mlak'.

T. „Ova piesma je jedna od oštrijih — piše I. Macun v Pregledu slovenske literature str. 28 — o staroj navadi, da se Slavenom uvijek baca u oči, kako su zaostali za Niemci“. Sedaj se je Slovencem mnogotero spremenilo in zboljšalo, torej je pesmica ta zdaj le še pravljica ali basen.

U. Pravljica je sicer pravljica, basen je basen, toda – vsaka ima kaj resnice v sebi. Če tudi slovenski konj ni več kranjska para, če tudi mu zdaj ni treba več lačnemu stati v mlaki, dasiravno ga več ne tepejo po glavi; vendar — kdaj kdaj bo še le tak, kakoršen je nemški? Če ga tudi imajo že v dobri versti, ali — trikrat na dan-ovsa še nima na ponudbo; in dasi mu igrajo čiste noge, vendar — kdaj pač ponese vrat ko labud?! Ali ni še v mnogih rečeh Slovenec, kar so bili in so še paria pri Indijanih?

T. To bi bilo pač prehudo, in takega naj Parom, kdor bi se Slovcu prederznil rekati para. „Idi do paroma“ (geh' zum T.), pravi serdit Slovak, kakor piše Terstenjak (v Nov. 1855), od sanskriške: para, hostis, Feind, sovražnik, zato slovenska šentavnica: „ti para“, kar je Kollar krivo z besedo perun primerjal. Mismo jo primerjali z besedo paria, parias, imenom nar zadnje indiške kaste, kar ni krivo, ker parias to pomeni kar para, der Verhasste, sovraženi človek. — V čes. je parob tudi suženj, stsl. parob'k' puer, rus. parobok, parén, parja pol. parobek.

XXVI.

U. Ker že od konj govoriva, povej mi, zakaj si djal unkrat v pomenku o barvi: pri konjih ali lošadih (lošadjah) po ruski? Ali Rusje konju pravijo lošad?

T. Rusje, kateri „tatárijó“, kakor kaže Prešernov učenc, kateremu novi pisar brani iz ptujih jezikov za ptuje učnosti jemati ptuje besede v jezik slovenski:

„Sej tudi drugi to storé Slovéní;
Sej vemo, de turénje Serp, de Rusí
Tatárijó, Poljak da fráncozúje,
De véasih verli Čeh nemškvatí musí“.

U. Tedaj ne pravijo Rusi sploh tako; ali jim je znana beseda konj? Ali se še zna, da so bili skorej 200 let v služnosti mongolski, pod oblastjo tatarsko?

T. Kakor se nam godí v navadnem življenji, taka je povsod, kjer imajo opraviti s tujimi narodi ter živijo v sredi med njimi. Zadeve te nama pa dobro pojasni naslednji mični pogovor med imenitnim rusovskim knezom in umetnim slovenskim domorodcem, ki je brati v Ilirskem listu l. 1831 po nemški, in v Novicah l. 1847 po slovenski z naslovom: Prednost krajnaskiga jezika.

U. „Ob času véliciga vladarskiga zбора (kongresa) v Ljubljani v letu 1821 je nekemu zmed naših domorodcev edin nar imenitniših rusovskih knezov očital, de je krajnšina pokazeno slovansko narečje. „Mene je to — tako naš domorodic pripoveduje — močno razžalilo, torej sim se mu postavil, pa se vé de, takó spodobno, kakor tacimu gospodu gré, rekoč: Dovolite mi, svitli knez! namest odgovora nekoliko vprašanj postaviti: „Ktero slovansko narečje je nar čisteji? kaj ne, de staroslovansko v Cirilovi prestavi svetiga pisma?“

T. Staroslovansko t. j. jezik staroslovenski po Miklosiču.

U. „Knez: To bo vsak Rus poterdil. Jez: Tega narečja nikjer več ne govore. Vprašanje je tedaj: Ktero sedanje narečje Slovanov moramo nar manj pokazeno spoznati? Kaj ne, de tisto, ki se staroslovanskemu nar bolj bliža? Kn. To se že tako vé. J. No, kakó se po rusovski krava reče? K. Korova. J. Kako pa po staroslovansko? K. Krava. J. Po krajnsko tudi krava. J. Kakó se po rusovski mléko pravi? K. Moloko. J. Kako pa po staroslovansko? K. Mléko. J. Po krajnsko tudi mleko. J. Kako pa glava po rusovski? K. Golova. J. Pa po staroslovansko? K. Glava. J. Po krajnsko tudi glava. Tako je bilo s „konjem“, po cirilsko in krajnsko „konj“, po rusovski „lošad“, — s „psam“, po cirilsko in krajnsko „pes“, po rusovski „zobaka“ in tako dalje“.

T. Pravijo menda „sobaka“. — Zob' f. pa je v stsl. avena, oves, v hrov. serb. ovas, ječmen, čes. rus. frumentum, fruges (Körnerfutter, Fruchtkörner), nsl. zob-i, pri nas zobanje (zobaja — zabaja mu daj cf. panon. sabajum, zabaj). Serbski starešina Vuk piše o tej besedi: „zob-i 1) avena, ovas, zobovi; 2) svako drugo žito koje se konjma daje mjesto prave zobi ili ovasa. Turci svoje konje zobe najviše ječmom (i u nas se misli, da je to za konje najbolja zob, kao što se i govori: Ječam tréce a rakija viče), a seljaci kukuruzima. Podajte konjma zob; jesu li konji zob pozobali? — Zobjanje zobati: zoblje konj, kokoš; ljudi zoblju trešnje, groždje“. Nsl. zob, a ali ú se glasi stsl. zúb' dens, hrov. serb., čes. zub i. t. d.

U. „Knez je krajnšino staroslovanskemu zvestejši spoznal, kakor rusovšino, in se zmaganiga vidil. — Kakor rusov-

ski knez spomladi 1821, je tudi jesen 1820 Dimitar Krešić, serbski Arkimandrit Fruškagorskiga samostana Krušodola v Sirmii med Karlovico in Mitrovico neki večer z menoj v Beligrad ali práv za práv v Somún popotovaje, ker zavolj nekih okolšín nisim mogel v Belgrad iti, pravično sodbo čez krajšino izgovoril. Arkimandrit: Kako se „Brücke“ po krajško imenuje? Jez: „Most“. A. Ne „čuprija“, kakor po serbsko? Ali pa razumè krajški kmet besedo most? J. Vsak, „čuprija“ pa nihče. A. Kako se pa „Nachbar“ pravi po krajško? J. „Sosed“. A. Kaj ne „komšija“, kakor po serbsko; pa vé tudi krajški kmet, kaj je „sosed“? J. Vsak, „komšija“ pa nihče. A. O vi srečni Krajšci! Pri vas tedaj vsak kmet in vsaka kmetica vé, kar pri nas samo učeni vedó, kakor namreč učeni biti morejo! —

T. Kako resnične so te besede, spoznavam še le zdaj, kar prebiram Miklosičev novi staroslovenski slovar, in stare knjige v cirilici in zlasti v glagolici. Beseda sama kaže, kako prav uči slavni jezikoslov, da je novoslovensčina res hčerka staroslovensčini.

U. „Tudi na Rusovskim imenujejo slovanšino s. pisma, ali pa — kar je skorej vse eno — krajšino učeno, veličano slovansko narečje, visoki govor. — Še h koncu eno kratkočasnico, ktera zamore vsakiga izobraženiga k čišlanju naše krajšine ganiti. Ranjeiga ljubljanskiga škofa Ricciti je slavni laški in dvorni pesnik Metastazijo v neki imenitni družbi v Beču ogovoril: Toliko slišim od lepote krajškiga jezika, de me zares mika kako krajško pesem peti slišati, Ricci mu eno Linhartovo zapôje. Metastazijo ga zamaknjen posluša in ko je Ricci spél, mu pravi: „Noben glas vaše pesmice ni bil mojím ušesam neprijetin“. To je sam Ricci meni pripovedoval, piše naš slavni domorodic“ (cf. Nov. 1847).

Slovenskemu učitelju.

I.

Mili Hrabroslav!

Dolgo je černa noč krila našo milo domovino; naš ljubi jezik je bil zunaj domače hiše komaj še po sledu znan. Tega so bili krivi mnogi viharni časi naših starih prededov. Molcé so